

Mevlude Aliu-Gashi

Përfshirja e fëmijëve në edukimin parashkollor në Kosovë

Përmbledhje

Qëllimi kryesor i analizës për edukimin parashkollor në Kosovë është të bëhet një reflektim përmbledhës për zhvillimet në këtë nivel të edukimit, me theks të veçantë përfshirjen e fëmijëve në edukim parashkollor dhe sfidat me të cilat ballafaqohet edukimi parashkollor.

Në pjesën e parë të kësaj analize është bërë një reflektim për kornizën ligjore me të cilën funksionon edukimi parashkollor në Kosovë, pra, ligjet që rregullojnë edukimin parashkollor, standardet, kurrikulat etj. Analiza në këtë pjesë konstaton se edukimi parashkollor në Kosovë është i rregulluar me Ligjin për edukimin parashkollor, nr. 02/L-52, 2006, dhe bazuar në këtë ligj janë hartuar Standardet e përgjithshme dhe Kurrikuli për moshën 3-6 vjeç, por mungojnë Standardet dhe Kurrikuli për moshën 0-3 vjeç.

Në pjesën e dytë është bërë analizë për përfshirjen e fëmijëve në edukim parashkollor në Kosovë gjatë viteve 2008-2011 dhe përqindjen e fëmijëve që shkojnë në klasë të parë pa përgatitje paraprake. Krahasimi i zhvillimeve në edukimin parashkollor në Kosovë, me zhvillimet në edukimin parashkollor në Shqipëri dhe në Maqedoni, tregon se edukimi parashkollor te ne ndryshon edhe sa i përket ligjit, por edhe nivelit të përfshirjes së fëmijëve në edukim parashkollor. (Janë marrë këto dy shtete të rajonit për krahasim, për arsye se niveli i edukimit parashkollor është më i krahasueshëm me nivelin e edukimit te ne). Analiza në këtë pjesë konstaton se përfshirja e fëmijëve në edukim parashkollor në Kosovë është shumë e ulët, nën nivelin e përfshirjes në Shqipëri dhe në Maqedoni.

Në pjesën e tretë është bërë një prezantim i sfidave me të cilat ballafaqohet edukimi parashkollor në Kosovë dhe mundësia e

tejkalimit të këtyre sfidave. Sfida kryesore e edukimit parashkollor në Kosovë është përfshirja e ulët e fëmijëve në edukim parashkollor/parafillor.

Edukimi parashkollor i institucionalizuar është hallka e parë e sistemit arsimor dhe zhvillimi i edukimit parashkollor është bazament i rrugës për arsimim të mëtutjeshëm. Prandaj, duke u bazuar në këtë analizë që Kosovën e radhit në rangun më të ulët të përfshirjes së fëmijëve në edukim parashkollor, mund të konkludojmë se është nevojë e shoqërisë që edukimit parashkollor t'i jepet mbështetja dhe përkrahja që e meriton, si nga MASHT-i, nga komunat, nga organizatat që merren me edukim dhe nga komuniteti, që të trasojmë rrugën për edukim dhe arsimim të mirëfilltë për gjeneratat e reja.

Hyrje

Sistemi i arsimit në Kosovë është në reformim të vazhdueshëm. Bazuar në klasifikimin standard ndërkombëtar (ISCED), edukimi parashkollor paraqitet me nivelin 0.

Edukimi parashkollor aktualisht është i organizuar si në vijim: në institucionet publike fëmijët edukohen në çerdhe me grupet të përkujdesjes, mosha 0-3 vjeç; në kopshte me grupet edukative, mosha 3-6 vjeç; në klasë parafillore në shkolla, mosha 5-6 vjeç; në qendra me bazë në komunitet (me grupet e përziera).

Deri më tani, në Kosovë janë bërë analiza të gjendjes në edukimin parashkollor nga sektori i edukimit parashkollor në MASHT (“Analizë e gjendjes së tanishme në edukimin parashkollor në Kosovë”, Ardita Kajtazi –Thaçi, 2008) dhe (“Edukimin parashkollor- prezantim i gjendjes aktuale”, Merita Shala dhe Labërie Luzha 2010), të cilat i paraprijnë kësaj analize që e ka me theks të veçantë përfshirjen e fëmijëve në edukimin parashkollor.

Për edukimin parashkollor në Kosovë janë hartuar disa dokumente zyrtare që e rregullojnë këtë nivel të edukimit, prandaj me këtë analizë synojmë të pasqyrojmë gjendjen e edukimit parashkollor krahas dokumenteve zyrtare, mënyrën e funksionimit të institucioneve

parashkollore dhe klasave parafillore, nivelin e përfshirjes e fëmijëve në edukim parashkollor dhe krahasimin e zhvillimeve në edukim parashkollor në Kosovë dhe zhvillimeve në edukimin parashkollor në shtetet e rajonit (Shqipëri dhe Maqedoni).

Niveli i përfshirjes së fëmijëve në edukim parashkollor do të jetë pika kyçe e kësaj analize dhe do të prezantohen rezultatet e saj për përqindjen e përfshirjes së fëmijëve në edukim parashkollor dhe përqindjen e fëmijëve që shkojnë në klasë të parë pa përgatitje paraprake.

Po ashtu, përveç të arriturave që janë bërë në edukimin parashkollor, janë edhe shumë sfida me të cilat ballafaqohet edukimi parashkollor në Kosovë dhe të cilat pritet të jenë prioritet për MASHT-in në të ardhmen.

Rezultatet e analizës për përfshirjen e fëmijëve në edukim parashkollor do të jenë një reflektim e gjendjes aktuale dhe synim për përmirësim të kësaj gjendje.

I . Korniza ligjore për edukimin parashkollor

- *Ligji për edukimin parashkollor në Kosovë, nr. 02/L-52, 2006*, është ende aktual dhe i zbatueshëm në Kosovë. Edukimi parashkollor me këtë ligj është vullnetar. Ligji është plotësuar me udhëzime administrative që e plotësojnë atë. Mirëpo, neni 2, pika 2.4, e këtij ligji është rishikuar dhe është përfshirë në projektligjin e ri të arsimit parauniversitar, në të cilin edukimi parashkollor për moshën 5-6 vjeç është bërë i obliguar, kurse për moshën 0-5 vjeç është edukim vullnetar. (Projektligji i ri për arsimin parauniversitar është në proces, në Kuvendin e Republikës së Kosovës, dhe pritet aprovimi i tij).

Po ashtu, bazuar në këtë ligj janë hartuar Standardet e përgjithshme edhe Kurrikuli për edukimin parashkollor 3-6 vjeç, por kanë munguar Standardet dhe Kurrikuli për moshën 0-3 vjeç. Prandaj, MASHT-i, në bashkëpunim me UNICEF-in, ka hartuar draft-versionin përfundimtar të Standardeve të Zhvillimit dhe të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme,

0-6 vjeç. Përmes këtyre standardeve synohet të rritet cilësia e veprimtarisë edukative, pa marrë parasysh se ku realizohet kjo veprimtari, në familje, në institucione parashkollore, në institucione shkollore dhe në qendra me bazë në komunitet. Këto standarde pritet të publikohen në shtator të këtij viti (2011).

Pengesë tjetër për zbatimin e Ligjit për edukimin parashkollor ka qenë licencimi i institucioneve parashkollore, pasi ka munguar Udhëzimi administrativ që e rregullon këtë çështje. Udhëzimi është nënshkruar nga ministri i Arsimit, i Shkencës dhe i Teknologjisë dhe pritet të fillojë zbatimin i tij.

- Ligji për arsimin në komunat e Republikës së Kosovës, nr. 03/L-068 (2008)

Qëllimi i këtij ligji është të rregullojë organizimin e institucioneve arsimore publike dhe ofrimin e arsimit publik në të gjitha nivelet arsimore: parashkollor, fillor, të mesëm të ulët, të mesëm të lartë dhe të lartë, në komunat e Republikës së Kosovës.¹³⁸

Pra, sipas këtij ligji, komunat kanë kompetenca të plota dhe ekskluzive në zhvillimin e arsimit edhe për edukimin parashkollor, në nivel lokal.

II. 1 Standardet e përgjithshme të edukimit parashkollor në Kosovë, 3-6 vjeç, kanë filluar të zbatohen në vitin 2006 dhe vazhdojnë të zbatohen ende. Këto standarde përfshijnë këto fusha kryesore: 1. Bashkëveprimin midis personelit dhe fëmijëve dhe bashkëveprimin midis vetë fëmijëve; 2. Kurrikuli dhe vlerësimi; 3. Mjedisi fizik; 4. Përfshirja e familjes; 5. Formimi dhe kualifikimi i personelit pedagogjik; 6. Shëndeti dhe ushqimi; 7. Administrimi 8. Akreditimi dhe vlerësimi¹³⁹.

Sa i përket implementimit të standardeve të përgjithshme, do të fokusohem në standardin 4. Përfshirja e familjes; pika D. Institucioni parashkollor krijon kushte për pjesëmarrjen e prindërve; nënpika 1.

¹³⁸ Ligji për arsimin në komunat e Republikës së Kosovës- 2008, f. 1.

¹³⁹ Standardet e përgjithshme të edukimit dhe arsimit parashkollor në Kosovë, 3-6 vjeç, MASHT, 2006, f. 8.

Politika e zhvillimit të Kurrikulit parashikon, përfshirjen aktive të prindërve në realizimin e saj¹⁴⁰. Jemi fokusuar në këtë pikë për arsye se, bazuar në hulumtimin e vitit 2008 të Institutit Pedagogjik të Kosovës, të publikuar në “Kërkime Pedagogjike”, kjo tregon se ky standard nuk realizohet sa duhet dhe se nuk është i kënaqshëm bashkëpunimi i institucioneve parashkollore me prindër për realizimin e veprimtarive edukative. Pra, sipas këtij hulumtimi, vetëm 29 % të edukatoreve janë përgjigjur se bashkëpunojnë me prindër rreth planifikimit të punës së tyre në institucion, kurse 71 % bashkëpunojnë me prindër për rutinën ditore të qëndrimit të fëmijëve në institucion¹⁴¹.

II.2. Kurrikuli për edukimin parashkollor në Kosovë, 3-6 vjeç

Është dokument zyrtar që zbatohet nga shtatori i vitit 2006, në të gjitha institucionet parashkollore, për moshën 3-6 vjeç, dhe klasat parafillore, 5-6 vjeç. Veprimtaria edukative-arsimore në institucione parashkollore dhe klasë parafillore bazohet në kurrikul, i cili përfshin këto fusha:

- Edukimi fizik dhe shëndeti;
- Gjuha amtare;
- Edukimi artistik (që përfshinë edukimin muzikor dhe edukimin figurativ);
- Matematika;
- Njohja me veten dhe botën.

Kurrikuli për edukimin parashkollor zbatohet përmes metodologjive të ndryshme edukative, të cilat aplikohen te ne. Institucionet parashkollore dhe klasat parafillore kanë mundësi alternative për të vendosur se me cilën metodologji të punës edukative do të punojnë.

Me projektligjin e ri të arsimit parauniversitar, me të cilin edukimi parafillos bëhet i obliguar, dhe me hartimin e Standardeve të zhvillimit dhe të mësuarit në fëmijërinë e hershme, 0-6 vjeç, është parë e

¹⁴⁰ Po aty, f. 34

¹⁴¹ Më gjerësisht, Kërkime Pedagogjike “Kurrikula Parashkollore – zbatimi në praktikë”, 2010, f. 157- 158.

nevojshme që Kurrikuli për moshën 5-6 vjeç të ndërtohet mbi këto standarde. Është duke u punuar në Kurrikulumin e ri të Kosovës, që niveli 0, mosha 5-6 vjeç, të përfshihet brenda këtij Kurrikulumi.

III. Strategjitë që përfshijnë edhe edukimin parashkollor

Duke pasur parasysh se në Kosovë ka disa strategji të arsimit, ne do t'i analizojmë këto: Strategjinë për zhvillimin e arsimit parauniversitar 2007-2017 dhe Strategjinë dhe planin nacional të veprimit për të drejtat e fëmijëve në Republikën e Kosovës 2009-2013.

III.1 Strategjia për Zhvillimin e Arsimit Parauniversitar në Kosovë 2007-2017

Në objektivat strategjike, masa 4.3, gjithëpërfshirja, barazia dhe respektimi i diversitetit në arsim është dhënë treguesi: Deri në vitin 2017, të paktën 90% të fëmijëve të grupmoshës 5-6 vjeç, përfshihen në edukimin parafillor, ndërkaq 35 % të grupmoshës 0-5 vjeç përfshihen në ndonjë formë të edukimit parashkollor¹⁴². Ky objektivi plotësohet me aktivitete përkatëse, për mënyrën e realizimit të tij.

Mirëpo, bazuar në të dhënat e Zyrës së Statistikave të MASHT-it, nga viti 2006-2011, përfshirja e fëmijëve në edukim parashkollor/parafillor nuk është ngritur fare dhe nëse krahasohet me vitin 2006/2007, përfshirja tani është më e ulët. Këtë e paraqesim në tabelën që tregon përfshirjen e fëmijëve në edukim parashkollor/parafillor prej vitit 2006/2007, kur është bërë kjo strategji, deri në vitin 2010/2011.

Tabela.1

Viti shkollor	Parashkollor (0-6 vjeç)	Parafillor (5-6 vjeç)	Gjithsej
2006/2007	5051	21089	26140
2007/2008	4830	19716	24546
2008/2009	5091	19674	24765
2009/2010	5066	19589	24655
2010/2011	5154	20352	25506

¹⁴² Strategjia për Zhvillimin e Arsimit Parauniversitar në Kosovë, 2007-2017, f. 53.

III.2. Strategjia dhe plani nacional i veprimit për të drejtat e fëmijëve në Republikën e Kosovës, 2009-2013

Në këtë strategji, për fushën e arsimit parashihen si objektiva:

- Rritja e përfshirjes së fëmijëve në institucionet parashkollore;
- Gjithëpërfshirja e fëmijëve në edukimin parashkollor.

Këto objektiva plotësohen me aktivitete përkatëse, për realizimin e tyre në praktikë.

Sa i përket rritjes së përfshirjes së fëmijëve në institucionet parashkollore, kjo gjendje u pasqyrua në tabelën e mësipërme. Ndërsa, gjithëpërfshirja në edukim parashkollor po aplikohet, por jo në masën e duhur, kur kemi parasysh se vetëm 823 fëmijë minoritarë e vijuan edukimin parashkollor/parafillor dhe vetëm 22 fëmijë me nevoja të veçanta e vijuan këtë nivel të shkollimit, për vitin 2010/2011.

Deri më tani nuk është hartuar ndonjë strategji e veçantë që i dedikohet edukimit parashkollor, por në strategjitë për zhvillimin e arsimit parauniversitar është përfshirë edhe edukimi parashkollor, si nivel i edukimit që ka lidhshmëri me nivelet e tjera më të larta të arsimit. Pra, në strategjitë aktuale janë të prezantuara edhe aktivitetet e parapara për edukimin parashkollor, por jo edhe në masën që e meriton ky nivel i edukimit, duke përfshirë këtu edhe buxhetin e ulët të paraparë për këtë nivel. Një strategji për edukimin parashkollor (e hartuar nga Ministria e Arsimit, Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale, Ministria e Shëndetësisë dhe Ministria e Ekonomisë, që janë faktorë kyçë për edukimin, mirëqenien dhe shëndetin e fëmijëve 0-6 vjeç), me aktivitete më të gjëra dhe me buxhet më të lartë, do të ndihmonte që edukimi parashkollor të ngrihej në nivel me shtetet e tjera të rajonit.

IV. Funkzionimi i edukimit parashkollor në Kosovë

Edukimi parashkollor është i rregulluar me ligj. Standardet e edukimit e rregullojnë mënyrën e funksionimit të institucioneve parashkollore dhe parafillore. Kurrikuli për edukimin parashkollor është bazë e veprimtarisë së punës edukative për moshën 3-6 vjeç. Ligji për

komunat e Kosovës, i vitit 2008, i ndan përgjegjësit për nivelin qendror dhe lokal, për funksionimin normal të këtij niveli të edukimit. Moshë parashkollë e fëmijëve është moshë më e rëndësishme e zhvillimit njohës, fizik, emocional dhe social të fëmijëve. Prandaj, puna me fëmijë realizohet me kujdes shëndetësor dhe higjienik, me edukim dhe përgatitje për shkollë, ku fëmijëve u hapet rrugë për arsimim dhe edukim në nivelet e tjera të shkollimit.

Edukimi parashkollor në Kosovë realizohet në institucione publike dhe private parashkollë, në klasë parafillore, në kuadër të shkollave fillore dhe në qendra me bazë në komunitet.

Institucionet parashkollë publike

Këto institucione funksionojnë bazuar në Ligjin për edukim parashkollor dhe me rregullore dhe statute për institucionet përkatëse. Mundësi regjistrimi kanë fëmijët sipas grupmoshave në vijim:

- Fëmijët e moshës 9 muaj deri në 3 vjeç (çerdhe), me qëndrim tërëditor;
- Fëmijët e moshës 3-6 vjeç (kopshte), me qëndrim tërëditor;
- Fëmijët e moshës 5-6 vjeç (parafillore në shkollë), me qëndrim gjysmëditor.

Institucionet parashkollë private

Këto institucione funksionojnë me leje të përkohshme nga MASHT-i, sepse ende nuk është bërë licencimi i tyre. Qëndrimi i fëmijëve në këto kopshte rregullohet me Rregulloren e brendshme të institucionit dhe ka qëndrim tërëditor dhe gjysmëditor. Zakonisht përbërja e grupit është “mikse” (me grupmosha të përziera), por ka edhe institucione që punojnë me grupe të ndara, varësisht nga frekuentimi i tyre nga fëmijët.

Klasat parafillore

Klasat parafillore funksionojnë në kuadër të shkollës fillore dhe i frekuentojnë fëmijët e moshës 5-6 vjeç. Quhen klasë parafillore, sepse

e bëjnë përgatitjen e fëmijëve për klasë të parë. Qëndrimi në shkollë është gjysmëditor.

Qendrat me bazë në komunitet

Këto qendra janë, në të shumtën e rasteve, nëpër vendet rurale, ku nuk ka institucione parashkollore apo klasë parafillore. Këto qendra janë themeluar me organizimin e qytetarëve, të pushtetit lokal dhe të organizatave joqeveritare. Përbërja e grupeve brenda këtyre qendrave është e përzier. Kanë qëndrim gjysmëditor.

IV.1 Faktorët që ndikojnë në edukimin parashkollor të institucionalizuar

Rol të veçantë në mbarëvajtjen e edukimit parashkollor të institucionalizuar kanë udhëheqësit e institucioneve parashkollore, edukatorët, motër-edukatorët dhe punëtorët shëndetësorë.

Drejtori i institucioneve parashkollore publike është staf udhëheqës në këto institucione. Nuk ka bashkëpunëtorë profesionalë (pedagogë, psikologë, sociologë) në institucione parashkollore publike. Në disa institucione më të mëdha parashkollore ka edhe staf mjekësor.

Stafin profesional në institucionet edukative e përbëjnë motër-edukatorët për moshën 0-3 vjeç dhe edukatorët për moshën 3-6 vjeç.

Motër-edukatorët kujdesen për fëmijët e moshës 0-3 vjeç, në kuadër të çerdheve (foshnjoreve). Përgatitja e tyre profesionale është shkolla e mesme e mjekësisë dhe puna e tyre ka të bëjë më shumë me kujdesin shëndetësor dhe higjienik të fëmijëve.

Me hartimin e Standardeve të Zhvillimit dhe të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme, 0-6 vjeç, nga MASHT-i dhe me hyrjen në zbatim të këtyre standardeve, për këtë nivel të edukimit do të ketë edukim dhe kujdes shëndetësor. Do të ketë përgatitje profesionale të motrave-edukatore dhe veprimtaria edukative e tyre do t'u përshtatet këtyre standardeve, që janë një dokument shumë i rëndësishëm për punën me fëmijë të kësaj moshe, duke pasur parasysh se, përveç kujdesit shëndetësor, fëmija në këtë moshë ka nevojë edhe për

edukim, prandaj motër-edukatoret duhet të kenë përgatitje profesionale për edukim dhe kujdes shëndetësor.

Edukatoret që punojnë në kopshte kujdesen, i edukojnë dhe i përgatisin për shkollë fëmijët e moshës 3-6 vjeç. Përgatitja e tyre profesionale është shkollimi i lartë dy apo trevjeçar, e në disa raste edhe pedagogje, apo edhe të drejtimeve të tjera edukative.

Punën e tyre me fëmijë e bazojnë në Kurrikulin për edukimin parashkollor 3-6 vjeç. Me hyrjen në zbatim të SZHMFH-së, 0-6 vjeç, këto standarde do të praktikohen edhe me fëmijët 3-6 vjeç. Prandaj, është e nevojshme që edukatoret që punojnë me këta fëmijë të trajnohen për zbatimin e tyre, ndërsa në programin e Fakultetit të Edukimit të përfshihen këto standarde, që studentët të përgatiten edhe për zbatimin e SZHMFH-së 0-6 vjeç.

Edukatoret që punojnë me fëmijët 5-6 vjeç - parafillorë, i edukojnë dhe i përgatisin fëmijët për shkollë. Puna e tyre bazohet po ashtu në Kurrikulin për edukimin parashkollor 3-6 vjeç, por me parafillorë merret vetëm programi që është për moshën 5-6 vjeç, brenda këtij kurrikuli.

Prindi si faktor në edukim parashkollor

Vitet e para të jetës së fëmijës kanë rëndësi të madhe për zhvillimin e mirëfilltë të tij, prandaj duhet të kuptohet drejt rëndësia e këtij niveli të edukimit për fëmijën, për familjen dhe për shoqërinë. Prindi dhe institucioni duhet të jenë në bashkëpunim të vazhdueshëm për të ndihmuar zhvillimin normal të fëmijës, sidomos në moshën 0-6 vjeç. Ligji, standardet dhe Kurrikuli bashkëpunimin e institucionit me prindin e paraqesin si faktor shumë të rëndësishëm për zhvillimin e gjithanshëm të fëmijës. Praktika tregon se nuk është i mjaftueshëm ky bashkëpunim, sidomos sa i përket veprimtarisë edukative që realizohet në institucione parashkollore¹⁴³, duke marrë parasysh që edukatorja

¹⁴³ Më gjerësisht, Kërkime Pedagogjike, “Kurrikula Parashkollore - zbatimi në praktikë”, 2010, f. 157-158.

duhet të njohë karakteristikat e fëmijës dhe këtë e arrin vetëm nëse bashkëpunon në mënyrë të mirëfilltë me prindërit e fëmijës.

V. Gjendja e përfshirjes së fëmijëve në institucione publike parashkollore dhe klasë parafillore në Kosovë

Raporti për vitin 2007 i qëllimeve zhvillimore të mileniumit për Kosovën tërheq vëmendjen për nivelin jashtëzakonisht të ulët të regjistrimit në edukimin parashkollor. Kosova ka më pak se 10 % të pjesëmarrjes së fëmijëve në edukimin parashkollor, që mund të ketë ndikim serioz në zhvillimin e fëmijëve dhe në arritshmëri, në nxënie gjatë tërë kohës së shkollimit të tyre.¹⁴⁴

Bazuar në të dhënat e Zyrës së statistikave të MASHT-it, në Kosovë janë 42 institucione parashkollore dhe 765 grupe (klasë) parafillore. Deri në vitin 2008, të dhënat për përfshirjen e fëmijëve në edukim parashkollor janë të paraqitura në raportin e Zyrës së edukimit parashkollor në MASHT, pra në raportin “Edukimi parashkollor - prezantim i gjendjes aktuale” (janar 2010). Kurse, në këtë analizë është paraqitur përfshirja e fëmijëve në edukimin parashkollor nga vitet 2008-2011, pra numri i fëmijëve në çerdhe, kopshte, klasë parafillore dhe klasë të parë të shkollës fillore.

Tabela 2 paraqet gjendjen e përfshirjes së fëmijëve në institucione parashkollore publike në Kosovë.

¹⁴⁴ Edukimi parashkollor-prezantim i gjendjes aktuale; (Merita Shala & Labëri Luzha, janar 2010) f. 3.

Tabela. 2

Vitet	Fëmijë në çerdhe 0-3 vjeç	Fëmijë në kopshte 3-5 vjeç	Fëmijë në kopshte 5-6vjeç	Fëmijë parafillorë 5-6 vjeç	Gjithsej fëmijë 5-6 vjeç, në edukim parashkollor	Nxënës në klasë të parë ¹⁴⁵	Nx. që e kanë filluar kl. I, pa përgatitje për shkollë ¹⁴⁶	% e fëmijëve në kl.e parë pa përgatitje për shkollë
2008/09	1358	2032	1701	19647	21348			
2009/10	1319	2047	1689	19589	21278	32147	10799	33.6 %
2010/11	1426	2057	1689	20352		30665	9387	30.5 %

¹⁴⁵ Marrë nga të dhënat e Zyrës së statistikave në MASHT, për vitet 2008-2011.

¹⁴⁶ Te rezultati është arritur kështu: numri e nxënësve të regjistruar në klasë të parë në vitin 2009/2010 zbritet me numrin e gjithsej fëmijëve 5-6 vjeç, gjatë viti 2008/2009. Mandej, kemi arritur te rezultati me numrin e fëmijëve dhe përqindjen që paraprakisht nuk e kanë vijuar edukimin parashkollor.

Bazuar në këto të dhëna, në vitin 2009/2010, 33,6% të fëmijëve që janë regjistruar në klasë të parë të shkollës fillore nuk e kanë vijuar paraprakisht edukimin parashkollor/parafillor. Kurse në vitin 2010/2011, 30.5% e fëmijëve që janë regjistruar në klasë të parë nuk e kanë vijuar paraprakisht edukimin parashkollor/parafillor.

Pra, në vitin 2009/2010 janë 66.4 % e fëmijëve të përgatitur për klasën e parë në institucione parashkollore ose në klasë parafillore dhe në vitin 2010/2011 janë 69.5% e fëmijëve të përgatitur për klasë të parë në institucione parashkollore dhe klasë parafillore.

Kjo përqindje e përfshirjes në edukim parafillor është e ulët, krahasuar me vendet e tjera, në të cilat edukimi parafillor është i obliguar dhe të gjithë fëmijët janë të përfshirë në edukim parafillor dhe shkojnë në klasë të parë me përgatitje paraprake.

Kjo gjendje pritet të përmirësohet bazuar në planet e MASHT-it deri në vitin 2016, për nivelin e edukimit parashkollor, pasi përfshirjes së fëmijëve në institucione parashkollore dhe klasë parafillore i është dhënë prioritet.

Sipas Planit Strategjik të Arsimit të Kosovës 2011-2016, deri në fund të vitit 2016 të gjithë fëmijët, pa dallim moshe, gjinie ose përkatësie etnike, janë përfshirë në arsim parafillor¹⁴⁷, ndërsa për edukimin parashkollor, 0-5 vjeç, deri në 35 %.

Përfshirja e fëmijëve me nevoja të veçanta është shumë simbolike, ngase në vitin 2010/2011, në arsimin parashkollor, janë përfshirë vetëm 22 fëmijë me nevoja të veçanta¹⁴⁸.

Kurse, bazuar në të dhënat e MASHT-it, për vitin 2010/2011, 823 fëmijë, apo 3.2 % nga përfshirja totale, janë fëmijë të komuniteteve minoritare.

Në disa kopshte të Kosovës është duke u realizuar projekti i dygjuhësisë - “Mozaik”, që zbatohet në Prishtinë (shqip-turqisht), në Obiliq (shqip-serbisht), në Prizren dy grupe (shqip- turqisht dhe shqip-

¹⁴⁷ Plani Strategjik i Zhvillimit të Arsimit në Kosovës, 2011-2016, f. 50.

¹⁴⁸ Marrë nga të dhënat e Zyrës së statistikave në MASHT, 2010/2011.

boshnjakisht), në Kamenicë (shqip-serbisht), në Pejë (shqip-boshnjakisht)¹⁴⁹.

VI. Edukimi parashkollor në vendet e rajonit dhe krahasimi me edukimin parashkollor në Kosovë

Edukimi parashkollor në vendet e rajonit ka këtë përfshirje:

Shqipëria 50 %, Maqedonia 29 %, Kroacia 45 %, Sllovenia 75 %, Serbia 45 %¹⁵⁰, ndërsa në Kosovë sa i përket moshës 0-5 vjeç, përqindja e përfshirjes nuk ndryshon shumë nga statistikat e dhëna në raportin e vitit 2007 të qëllimit të mileniumit për Kosovën, në të cilin thuhet se Kosova ka më pak se 10 % të pjesëmarrjes së fëmijëve në edukimin parashkollor, 0-5 vjeç. Më shumë do të ndalemi te përvojat në edukimin parashkollor në Shqipëri dhe në Maqedoni, për arsye se janë më të krahasueshme me përvojat e edukimit parashkollor në Kosovë.

Funksionimi i edukimit parashkollor në Shqipëri

Edukimi parashkollor në Republikën e Shqipërisë është i rregulluar me ligj dhe është edukim vullnetar. Zhvillohet në institucione publike dhe private. Ai përbëhet nga çerdhet dhe kopshtet. Çerdhet janë institucione në vartësi të pushtetit vendor dhe përfshijnë fëmijë të grupmoshës 0-3 vjeç.

Kopshtet janë institucione në vartësi të MASH-it dhe përfshijnë fëmijë të grupmoshës 3 - 6 vjeç. Procesi mësimor edukativ në arsimin parashkollor zhvillohet mbi bazën e programeve edukative të miratuara nga MASH-i. Misioni i kopshtit është që, në bashkëpunim me prindërit, të realizojë edukimin dhe zhvillimin e personalitetit të fëmijëve dhe t'i parapërgatitë ata për shkollë. Në kopshtet që ndodhen në zonat e banuara nga minoritetet, procesi edukativ dhe mësimor zhvillohet në gjuhën amtare. Fëmijët 5-6 vjeç e ndjekin klasën

¹⁴⁹ Analiza e gjendjes së tanishme në edukimin parashkollor në Kosovë (Ardita Kajtazi), 2008, f. 3.

¹⁵⁰ <http://lajme.shqipëria.com/lajme/artikull/iden/307713/> 14 shtator, 2010, shkarkuar më 3 maj 2011.

përgatitore. Ministria e Arsimit, në bashkëpunim me njësitë bazë të qeverisjes vendore, i përgatit kushtet e nevojshme që të gjithë fëmijët 5-vjeçar të ndjekin klasën përgatitore¹⁵¹.

Sipas Strategjisë Kombëtare për Arsimin Parauniversitar, 2009-2013, janë dhënë këto statistika: në vitin 2005, 48.8 % e fëmijëve të grupmohës 3-5 vjeç shkonin në kopsht, kurse në vitin 2009 ky tregues arriti në 50 %¹⁵².

Gjendja në Shqipëri tregon se përfshirja e fëmijëve në edukim parashkollor për moshën 3-5 vjeç dallon për të mirë krahasuar me përfshirjen e fëmijëve në edukim parashkollor në Kosovë, sepse te ne kjo përfshirje është më ulët.

Funksionimi i edukimit parashkollor në Maqedoni

Në Maqedoni edukimi parashkollor deri në moshën 5 vjeç është vullnetar, kurse për moshën 5-6 vjeç, me Ligjin për arsimin fillor, edukimi parashkollor është edukim i detyrueshëm¹⁵³ dhe quhet vit përgatitor për klasë të parë.

Veprimtaria edukative e fëmijëve të moshës parashkollore realizohet në përputhje me programet e miratuara nga Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë.

Programet mund të jetë: tërëditore, gjysmëditore, programe pilotë dhe programe me aktivitete jashtë-institucionale. Nuk është e mundshme që të gjitha kopshtet e fëmijëve të punojnë me orar të zgjatur, në përputhje me orarin e punës dhe nevojat e prindërve.

Edukimi parashkollor ofrohet në gjuhën maqedonase dhe në gjuhët e pakicave. Kopshtet e fëmijëve ofrojnë kujdes dhe edukim për fëmijët me nevoja të veçanta, me programe të veçanta. Në qoftë se në vendin e banimit nuk ka kopsht publik ose nuk ka vend në kopshtet ekzistuese dhe në bazë të interesit të shprehur nga ana e prindërve, kopshtet e

¹⁵¹ <http://www.mash.gov.al>, Struktura e vitit shkollor 2010/2011, shkarkuar më 6 maj, 2011.

¹⁵² Strategjia Kombëtare për Arsimin Parauniversitar, 2009-2013, Shqipëri, f. 6.

¹⁵³ Koncepti për edukim dhe arsim fillor nëntëvjeçar. MASH, byroja e zhvillimit të arsimit, Maqedoni, 2007, f. 8.

fëmijëve mund të organizojnë edukimin parashkollor në përputhje me normat dhe standardet.

Përmbledhje e krahasimit

Në Maqedoni edukimi parafillor është i rregulluar me ligj dhe është i obliguar; në Shqipëri është edukim vullnetar; në Kosovë edukimi parafillor ende është vullnetar, edhe pse në projektligjin e ri të arsimit parauniversitar edukimi parafillor do të jetë i obliguar, por ky projektligj ende nuk është miratuar në Kuvendin e Republikës së Kosovës.

VII. Sfidat e edukimit parashkollor në Kosovë

Edukimi parashkollor do të ballafaqohet me sfida të shumta derisa këtij niveli të edukimit t'i kushtohet rëndësia që e meriton, si nga institucionet përkatëse po ashtu edhe nga shoqëria në përgjithësi.

- **Përfshirja e ulët e fëmijëve në edukimin parashkollor dhe parafillor**

Në edukimin parashkollor (3-6 vjeç) në kopshte, në vitin 2010/2011, janë të përfshirë 5172 fëmijë, ndërsa në edukimin parafillor (5-6 vjeç) në shkolla janë 20352 fëmijë të përfshirë në edukim parafillor. Kjo është një sfidë me të cilën duhet të ballafaqohen të gjithë faktorët që kanë ndikim, në mënyrë që të tejkalohet dhe të arrihet objektivi 4.3. i Strategjisë së zhvillimit të arsimit parauniversitar 2007/2017.

- **Mungesa e kurrikulit për moshën 0-3 vjeç**

Për moshën 0-3 vjeç ende nuk kemi kurrikul të hartuar nga MASHT-i. Në mungesë të tyre, motër-edukatorët ushtrojnë më shumë përkujdesje sesa edukim për këto grupmosha. Është sfidë për institucionet, që bazuar SZHMFH 0-6 vjeç, të hartohet dhe zbatohet një kurrikul, në të cilin do të përfshihej edhe mosha 0-3 vjeç.

- **Personeli i pakualifikuar për moshën 0-3 vjeç**

Motër-edukatorët kanë përgatitje profesionale të mesme, pra shkollën e mesme të mjekësisë. Këto janë të përgatitura për kujdesin shëndetësor të fëmijëve.

Duke e pasur parasysh se fëmijët mësojnë dhe edukohen që nga lindja, është e nevojshme që motër-edukatorët të kenë përgatitje profesionale edhe në fushën e edukimit. Pra, është sfidë për institucionet përkatëse që të trajnohen dhe të ngrihen profesionalisht motër-edukatorët, në mënyrë që të kenë përgatitje adekuate për punë me fëmijët 0-3 vjeç.

- **Licencimi i institucioneve parashkollore private**

Duke e ditur se nevojat për përfshirje të fëmijëve në edukim parashkollor publik janë të mëdha dhe mundësitë për përfshirje janë të vogla, për shkak të buxhetit të limituar, edukimi në institucione parashkollore private mbetet alternativë tjetër për regjistrimin e fëmijëve në edukimin parashkollor.

Numri i këtyre institucioneve private po rritet vazhdimisht, sidomos në qytetet më të mëdha, dhe është nevojë urgjente që këto institucioneve parashkollore të funksionojnë sipas ligjit. Sfidë për institucionet përkatëse është zbatimi i Udhëzimit administrativ që e rregullon këtë çështje.

- **Mungesa e trajnimit për edukatorët që punojnë me moshën 3-6 vjeç**

Edukatoret që punojnë me fëmijët 3-6 vjeç kanë përgatitje profesionale të lartë dy ose trevjeçare dhe është e nevojshme që vazhdimisht të trajnohen për programe dhe metodologji të reja të punës me fëmijë.

Sfidë për institucionet përkatëse është trajnimi i edukatoreve për SZHMFH-në 0-6 vjeç, si dhe përgatitja e studentëve në Fakultet të Edukimit për zbatimin e këtyre standardeve. Po ashtu, edhe trajnimet e tjera që do të ndikojnë në ngritjen dhe avancimin e edukatoreve me programe e metodologji të reja.

- **Mungesa e institucioneve parashkollore në disa komuna, numri i pamjaftueshëm i tyre në qytetet e mëdha**

Janë disa komuna të Kosovës në të cilat nuk ka fare institucione parashkollore: Shtime, Shtërpcë, Han të Elezit, Malishevë, Junik, Zveçan, Laposaviq, Z. Potok. Ndërsa në qytetet më të mëdha numri i institucioneve parashkollore nuk i plotëson nevojat e qytetarëve. Është

sfidë e institucioneve përkatëse ndërtimi i institucione parashkollore aty ku nuk ka fare dhe aty ku nuk ka të mjaftueshme dhe nuk funksionojnë si duhet.

- **Implementimi i Standardeve të Zhvillimit dhe të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme, 0-6 vjeç**

Këto standarde do të përdoren nga prindërit dhe familjarët e tjerë që kujdesen për fëmijë: kujdestarët, edukatorët, studentët, profesorët dhe ekspertët e tjerë të interesuar për këtë fushë dhe këtë nivel. Sfidë me të cilën duhet ballafaquar është implementimi i këtyre standardeve, si në institucione parashkollore, në familje, në fakultet etj.

- **Mungesa e bashkëpunëtorëve profesionalë në institucione parashkollore dhe klasë parafillore**

Në institucione parashkollore dhe klasë parafillore nuk ka bashkëpunëtorë profesionalë. Duke e marrë parasysh moshën e fëmijëve, veprimtarinë edukative që e zbatojnë edukatorët dhe motër-edukatorët me këto grupmosha, është e domosdoshme që institucioni të ketë bashkëpunëtorë profesionalë, të cilët e ndihmojnë dhe e mbështesin këtë veprimtari. Është sfidë për institucionet përkatëse që institucionet parashkollore të plotësohen me bashkëpunëtorë profesionalë (pedagogë, psikologë, sociologë).

Të gjitha këto sfida, për t'u ballafaquar me to dhe për t'i tejkaluar, kërkojnë buxhet të mjaftueshëm dhe resurse njerëzore.

Janë këto vetëm disa nga sfidat kryesore me të cilat ballafaqohet edukimi parashkollor sot në Kosovë, të cilat e rendisin edukimin parashkollor te ne në nivelin më të ulët, krahasuar me shtetet e tjera.

Përfundim

Edukimi parashkollor në Kosovë mbështetet me një numër dokumentesh zyrtare, strategjish, standardesh etj., që përfshijnë moshën parashkollore të fëmijëve. Kjo tregon që institucionet përkatëse në Kosovë janë të interesuara për edukimin e mirëfilltë të fëmijëve.

Një strategji për edukimin parashkollor (e hartuar nga Ministria e Arsimit, Ministria e Punës dhe e Mirëqenies Sociale, Ministria e Shëndetësisë dhe Ministria e Ekonomisë, të cilat që janë faktorët kryesorë për edukimin, mirëqenien dhe shëndetin e fëmijëve 0-6 vjeç), me aktivitete më të gjëra dhe me buxhet më të lartë, do të ndihmonte që edukimi parashkollor të ngrihej në nivelin e shteteve tjera të rajonit. Një nga sfidat kryesore në edukimin parashkollor është përfshirja e ulët e fëmijëve në edukim parashkollor, nën nivelin e vendeve të rajonit, andaj është nevojë e shoqërisë që përfshirjes së fëmijëve në edukim parashkollor t'i kushtohet rëndësi dhe mbështetje e merituar nga MASHT-i, nga komunat, nga organizatat që merren me arsim dhe nga komuniteti.

Në Kosovë nuk mund të flasim për reforma të suksesshme në sistemin e arsimit, për rritje të efikasitetit në të nxënë, pa një nivel më të lartë të zhvillimit të edukimit parashkollor.

Literatura

Analiza e gjendjes së tanishme në edukimin parashkollor në Kosovë, 2008, Ardita Kajtazi.

Edukimi parashkollor- prezantim i gjendjes aktuale, janar 2010, Merita Shala & Labëri Luzha.

IPK, “Kërkime Pedagogjike”, 2010.

MASHT, Ligji për arsimin parashkollor në Kosovë, *nr. 02/L-52, 2006*.

MASHT, Ligji për arsimin në komunat e Republikës së Kosovës, 2008.

MASHT, Kurrikula e edukimit parashkollor në Kosovë, 3-6 vjeç, 2006.

MASHT, Plani strategjik i arsimit të Kosovës, 2011-2016.

MASHT, Standardet e përgjithshme të edukimit parashkollor në Kosovë, 3-6 vjeç, 2006.

MASHT, Standardet e zhvillimit dhe të mësimin në fëmijërinë e hershme, 0-6 vjeç (draft-versioni 2011).

MASHT, Strategjia për zhvillimin e arsimit parauniversitar në Kosovë, 2007-2017.

MASHT, Statistikat e arsimit në Kosovë, 2008-2009.

MASHT, Statistikat e arsimit në Kosovë, 2009-2010.

MASHT, Statistikat e arsimit në Kosovë, 2010-2011.

MASH, Ligji për arsimin parauniversitar në Shqipëri, nr. 7952, 1995

MASH, Strategjia për arsimin parauniversitar në Shqipëri, 2009-2013.

MASH, Byroja e zhvillimit të arsimit, 2007, Maqedoni.

Ueb-faqe nga interneti

<http://lajme.shqipëria.com/lajme/artikull/iden/307713/>

<http://www.mash-gov.al>,

<http://www.mon.gov.mk/>